

BO HUGEMARK:

Mångfald eller enfald?

Hur skall Sverige åstadkomma en krigsmakt som ger bästa totala försvarseffekt som stöd för säkerhetspolitiken? Bo Hugemark pekar på svårigheterna att uppnå detta och understryker att det krävs balanserade lösningar där kvalitet och kvantitet kombineras på olika sätt.

Det är fråga om ett samspel mellan olika förbandstyper. Med ett allsidigt försvar har vi bäst chans att utnyttja olika situationer till vår fördel. Hans slutsats blir att det inte går att få ett bättre försvar till lägre kostnad – inte ens med ökad enfald.

Överste Bo Hugemark är chef för den militärhistoriska avdelningen vid Militärhögskolan.

”**M**ilitärutgifterna upptar nu 0,01 % av bruttovärldsprodukten jämfört med 4–5 % 1984. Denna övergång ägde inte rum genom någon internationell konferens. Den ägde rum för att det var löjligt ekonomiskt att hålla nationella stridskrafter.”

Citatet är ur vad som borde bli årets mest lästa bok, Norman Macraes optimistiska framtidsvision ”Rapport från 2024”.

Innan man nått dithän Macrae förut-säger har Sovjetunionen ersatts av Demokratiska folkrepublikernas Förbund, de båda supermakterna med lämplig kanonbåtsdiplomati undanröjt diverse otrevliga små diktatorer och hotet om kärnvapenförintelse reducerats genom framsteg för ”Star-wars” (med ett system som gör att anfallande robotar bringas ur banan och den avfyrande presidenten riskerar bli offret).

Intill dess får väl en småstat som Sverige försöka överleva i skuggan av supermakten Sovjetunionen – även om denna, inför det oundvikliga sammanbrottet på sikt, skulle frestas till desperata militära äventyr – och se till att ha tillräcklig militär avskräckning.

Men här finns mycket pengar att spara, mycket effektivitet att vinna säger många. Utbildningen kan effektiviseras. Vi kan sluta kopiera stormakternas högteknologiska krigsmakter och utrusta vårt folkförsvar med många högklassiga men enkla robotvapen. Vi kan skära bort stora delar av krigsorganisationen som består av förband med låg kvalitet och i stället satsa på kvalificerad teknologi. Vi bör satsa på stående styrkor eftersom mobilisering ändå inte kan ske vid ett överraskande angrepp.

Besparingsexperterna pekar triumferande på att proportionerna mellan försvarsgrenarnas anslag varit i stort sett konstanta under hela efterkrigstiden. Detta ställs i relation till alla förändringar som skett i Europa under samma tid, politiskt, strategiskt, militärteknologiskt etc. Oföränderligheten tillskrivs institutionella intressen och konservatism. Nu är det dags att lägga undan osthyveln och ta fram motorsågen.

Det är förvisso inte svårt att peka på specifika brister i krigsmakten. Misslyckade krigsförbandsövningar, brist på sjuktransportresurser, dåligt pansarskydd, alltför få jaktflygplan etc etc. Men att åstadkomma en krigsmakt, som ger bästa totala försvarseffekt som stöd för vår säkerhetspolitik i de lägen som i en oviss framtid kan bli aktuella är något vida svårare. Det kräver att man höjer sig över det indianboksperspektiv varur många debattörer ser frågan.

Tio problem

Det är naturligtvis mindre tillfredsställande att inte kunna ta djärva grepp på ämnet och peka på eleganta, billigare och bättre försvarsstrukturer. Låt mig fullgöra den tunga plikten att försvara mångfalden och det bestående och peka på några problem man brukar förenkla bort.

(1) Angriparen har initiativet

En liten nation som inte har aggressiva ambitioner kan inte "välja sitt angreppsfall". Stormakterna bestämmer om och när hot uppstår.

(2) *Hoten kan inte förutses*

Föreställ Dig en militär planerare år 1925. Tyskland är demilitariserat, Sovjet i födslovåndor, fredsoptimismen stor. Sverige rustar ned. Planeraren förutsäger 9 april 1940 ("i slutet av perspektivplanepreioden" skulle vi säga idag) och kräver en krigsmakt som kan möta denna situation. Vilken reaktion skulle han ha fått från "försvarsexperterna"? Jämför med en del tvärsäkra uttalanden i dagens debatt om sannolika och osannolika hot.

Att åstadkomma en krigsmakt som ger bästa totala försvarseffekt kräver att man höjer sig över det indianboksperspektiv varur många debattörer ser frågan.

(3) *Var är fiendens svaga punkt?*

Vi bygger vår säkerhetspolitik på föreställningen att en angripare endast kan insätta marginella resurser mot oss. Men exakt vilka flaskhalsarna är kan vi inte säga i förväg en gång för alla. Han kanske har brist på landstigningsfartyg. Då bör vi satsa på attackfartyg eller sjöstridskrafter som kan slå ut resten *eller* kustartilleri som försvarar inloppen till de hamnar han måste ta *eller* markstridskrafter som kan slå den landstigande "första vågen" *eller* ...

Han kanske har ont om tid? Då bör vi satsa på jaktflyg som gör att hans förberedelse blir tidsödande *eller* kustbefästningar som tar lång tid att slå sönder *eller* minor som tar tid att röja *eller*

markstridskrafter som för ett segt för-
svar på djupet eller ...

(4) *Vad är fiendens styrka?*

Uppenbarligen finns det olika sätt att ut-
nyttja fiendens svaghet. Vilka av dessa
medel som kommer till verkan beror på
fiendens starka sidor. Han kanske har
möjlighet att snabbt slå ut vårt flyg på
baserna eller brigadernas mobilisering

*Vi bygger vår säkerhetspolitik på
föreställningen att en angripare
endast kan insätta marginella re-
surser mot oss.*

eller kustartilleri etc. Men knappast alla
system i lika hög grad. Med ett mångsi-
digt försvar finns det stor chans att några
resurser tål så mycket stryk att de kan
utnyttja fiendens svaga punkt.

(5) *Huvudmotståndaren*

Om vi angrips i samband med ett stor-
maktskrig, är vi inte ensamma i krig mot
angriparen. Hans huvudmotståndare
torde ha god anledning att ingripa, efter-
som anfallsmålen sannolikt ligger bort-
om Sverige. Detta ingripande är ytterli-
gare en komplikation, när det gäller att
beräkna, hur operationerna i Skandina-
vien kommer att förlöpa. Med ett allsi-
digt försvar har vi bäst chans att utnyttja
olika situationer till vår fördel.

(6) *Inga luckor*

Samtidigt får vår försvarsstruktur inte
innehålla sådana luckor som endast en
stormakt kan fylla ut. Detta skulle nämli-

gen skapa misstankar om att vi i en kris,
före ett befarat angrepp, skulle kunna
tänkas uppge alliansfriheten. Om vi tex
savnade attackfartyg skulle det lätt ge
intrycket att vi i smyg förbereder sådana
hjälpinsatser. "Ett stormaktsförsvar i
miniatyr" är således även säkerhetspoli-
tiskt nödvändigt.

(7) *Allt hänger ihop*

De operativa systemen, dvs de kombina-
tioner av stridskrafter av olika slag som
samverkar i striden, har samstämts un-
der en långvarig organisations- och ma-
terielutveckling, krigsplanering, utbild-
ning etc för att ge optimal effekt. Detta
innebär givetvis inte att inget får eller
kan ändras. Men man måste veta, att
ändringarna får kedjeeffekter genom sto-
ra delar av systemet och att dessa effek-
ter är komplicerade. Några exempel,
som dock redan de är kraftigt förenkla-
de:

- Åtgärd: reducera jaktflyget. Resultat:
en angripares förbekämpning före en
landstigning går fortare. Förbanden i
land får kortare tid för mobilisering,
gruppering, fältarbeten, förövning. An-
griparen förlorar färre flygplan, han får
större möjlighet att utföra vilseledande
bekämpning av olika kustavsnitt. Vi får
svårare att i tid kraftsamla våra anfallsre-
server till sjöss och på marken i rätt om-
råde. Förflyttningarna försvåras genom
att fienden har luftherravälde. När de
nyss mobiliserade, försenade och ska-
dade reserverna når invasionsområdet,
har angriparen redan fått fotfäste till
följd av att de utgångsgrupperade för-
banden haft kortare tid att förbereda sig.
- Åtgärd: reducera lokalförsvarsförban-
den. Resultat: fienden kan även i detta

fall minska tiden för förbekämpning, med de effekter på mobilisering och förberedelser som angivits ovan. Genom att lokalförsvaret är glesare kan han i stället för att sätta in en stor landstigningsflotta mot ett begränsat brohuvud, genomföra utspridda smärre landstigningar och luftlandsättningar, vilka knyts ihop på längre sikt. Vårt attackflyg och våra sjöstridskrafter får svårare att komma till avgörande insatser mot infiltrationsstrategin. Anfallsbrigaderna binds i försvarsuppgifter som eljest skulle ha lösts av lokalförsvarfsförband.

Även om detta är förenklade och för-grovade exempel kan vi utgå från att en angripare *inte* väljer de metoder som passar *oss* bäst.

Med ett mångsidigt försvar finns det stor chans att några resurser tål så mycket stryk att de kan utnyttja fiendens svaga punkt.

(8) *Risken för överraskning*

Beredskapsdebatten har för länge sedan gått snett. Argumentationsröran är i det närmaste total, och det är svårt att på ett begränsat utrymme röja upp i den. Det får räcka med några påpekanden. De som vill reducera arméns numerär hävdar, att överraskningsshotet kräver flyg och marina förband och stående arméstridskrafter. Armén försvarar sig med att risken för överraskning är överdriven, det blir ingen blix från klar himmel. Båda ståndpunkterna är nonsens av blaföljande skäl.

● Överraskande angrepp är inte bara, el-

ler ens huvudsakligen, en blix från klar himmel. Historisk erfarenhet visar tvärtom att det i regel funnits gott om förvarning och att överraskning sällan misslyckats. Vi vet att presumtiva angripare lägger stor vikt vid överraskning. Vi bör räkna med att bli överraskade trots alla goda föresatser.

● I ett sådant läge har vi inte mobiliserat. Det behövs därför stående stridskrafter, som tar första stöten och kanske får angreppet att misslyckas.

Ett stormaktsförsvar i miniatyr är även säkerhetspolitiskt nödvändigt.

● Men överraskningen kan också innebära, att angriparen kommer så stark att han lyckas övermanna de stående stridskrafterna. Då kan ett segt uthålligt försvar innebära ytterligare en osäkerhetsfaktor för honom.

● Den operativa effekten av några stående armébataljoner, som kan åstadkommas genom att manipulera nuvarande utbildningsorganisation och utbildningstid, är liten i förhållande till att det kan innebära, att brigader inte kan mobilisera under strid och strida under mobilisering.

Den bästa avskräcknings- och avvärjningseffekten mot överraskande angrepp erhålls av en mångsidig krigsmakt där förbanden differentieras i vad avser insats-, mobilisering- och långsiktig beredskap. Arméns företrädare borde sluta att bagatellisera risken för överraskning och i stället satsa på det som är eller

borde vara arméns styrka i ett sådant fall, snabb och säker mobilisering av välutbildade förband.

(9) *En komplicerad organism*

Kvalitet och kvantitet är bara till viss grad utbytbara mot varandra. En stor numerär av undermåliga förband kan ge en effekt som går mot noll. Samma gäller högkvalificerade förband om de är så få att de aldrig kan nå ens lokal överlägsenhet. Av fåtaliga förband krävs en hög strategisk rörlighet så att man snabbt kan flytta dem mellan olika hotriktningar. Och denna rörelse kan störas på olika sätt.

Vad som krävs är därför balanserade lösningar där kvalitet och kvantitet kombineras på olika sätt. Den svenska krigsorganisationen är en komplicerad organism där man mot bakgrund av operativa krav, geografiska förutsättningar och tillgängliga resurser drivit geografiska prioriteringar, differentiering av kvalitet m m mycket långt.

Ändringar får kedjeffekter genom stora delar av systemet och dessa effekter är komplicerade.

Fast anställd personal betjänar den dyraste och mest högteknologiska materielen. Nyutbildade värnpliktiga ingår i de slagkraftigaste brigaderna som fortlöpande tillförs modern materiel. Äldre personal och materiel överförs efter hand till lokalförsvarsförband med något enklare krigsuppgifter. Mobiliseringsförberedelser, utgångsgruppering av lokal-

försvar och reserver, förövning av krigsuppgifter, allt detta genomförs med sträng geografisk prioritering med hänsyn taget till angriparens tänkbara mål, möjliga invasionsriktningar och det militärpolitiska läget. Det hela skall ses i ett operativt sammanhang. Att jämföra kvalitén hos en cykelskyttebataljon med en sovjetisk motoriserad skyttedivision eller en amerikansk marinkårbataljon är lika enfaldigt som att klaga över att en schackbonde inte kan röra sig lika fritt som en dam. Precis som i schack är det fråga om ett samspel mellan olika förbandstyper. Man kan inte nå avgörande med bara bönder, men dessa ger slagpjäserna erforderligt stöd för operationen.

Beredskapsdebatten har för länge sedan gått snett.

Liknelsen med schack haltar på en viktig punkt: I krigsorganisationsspelet kan en bonde inte växlas till en kvalificerad pjäs. Vinsten att skrota lokalförsvarsförband, tex genom att sänka övre värnpliktsåldersgränsen, är liten eftersom personalen redan är grundutbildad, repetitionsutbildas i begränsad utsträckning och använder sig av materiel från äldre fältförbandsgenerationer. Vill man spara större pengar på fredsorganisation och värnpliktsutbildning får man antingen skära bort kvalificerade förband och grundutbilda vissa värnpliktiga för lokalförsvar eller civilförsvar (en åtgärd vars ekonomiska rationalitet starkt kan ifrågasättas) eller införa kategoriklyvning dvs utbilda bara en del av åldersklassen, (varvid det troligen kommer krav på

marknadsmässiga löner för den som utbildas.)

(10) *Lämna fredsorganisationen i fred!* Men inom ramen för nuvarande fredsutbildning kan man väl rationalisera, effektivisera metoderna, skära bort all dödtid, lägga in fler värnpliktsomgångar per år så att inga kaserner står tomma, differentiera utbildningstiderna mer etc etc?

Ja, man kan ju försöka. Men jag tror det slutar med en total-krasch. Hela det krigsorganisationsmönster jag ovan beskrivit har byggts upp genom ett allt större ansträngande av resurserna. VU-60-systemet för grund- och repetitionsutbildning innebär att utbildningsbefälet pressades till bristningsgränsen. Sedan

Vi bör räkna med att bli överraskade trots alla goda föresatser.

kom radikala nedskärningar av utbildningstiden och truppbefälet ställdes inför uppgiften att lära ut allt svårare och flera konster på kortare tid. De fick handha de svåra disciplinproblemen efter 1968, i bästa fall utan stöd från politiker och allmänhet, ofta under hån och spe. Omorganisationer och förbandsindragningar av tvivelaktig besparingseffekt har framtvingat många flyttlass. Talet om prioritering av krigsorganisationen och onödigt stor fredsorganisation låter måhända litet egendomligt för den som jobbar i sitt anletes svett för att utbilda

krigsförband. Till råga på allt, när officerare med kunskap om vad som sker i omvärlden, vad som pågår "under ytan" till sjöss och till lands och vilka brister som finns i försvaret vågar yttra sig blir de offentligt åthutade.

Det är givetvis inte lätt att rekrytera toppkrafter till försvaret eller bibehålla dem som till äventyrs finns med de lönevillkor som gäller. Det krävs ett osannolikt mått av idealism för att som kapten stå och leda stridskjutningar i 20 graders kyla dag ut och dag in för 8 000:-/månad hellre än att bli chef för en hamburgerbar för den dubbla lönen, att veckopendla som överste och regementschef till Boden eller Skövde i 3 år för 15 000:- i månaden i stället för att som konsult i näringslivet tjäna lika mycket i veckan.

Men det B-lag som stannar kvar kanske äntligen kunde få litet arbetsro och slippa ideliga omorganisationer och ständigt ökade krav med mindre resurser?

Slutligen

vill jag trycka på att, som jag sade inledningsvis det finns mycket stora brister i krigsmakten både personellt och materiellt. Exempelvis har flygvapnet en dramatiskt krympande numerär i relation till lufthotet och arméns "slagkraftigaste" förband en sjunkande kvalitet i förhållande till "fiendens" mekaniserade förband och möjliga flygunderstöd. Att hjälpa dessa brister kostar beklagligtvis pengar. Det går inte att få bättre försvar till lägre kostnad. Inte ens med ökad enfald.